

Коломоєць Т. О.,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
член-кореспондент*

*Національної академії правових наук України,
декан юридичного факультету
Запорізького національного університету*

Кушнір С. М.,

*доктор юридичних наук, доцент, проректор
Запорізького національного університету*

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ ЯК НОРМАТИВНО ЗАКРІПЛЕНИЙ «ФІЛЬТР» ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСУ МОНІТОРИНГУ СПОСОБУ ЖИТТЯ

PROPORTIONALITY AS A STATUTORY “FILTER” FOR USING THE RESOURCE OF LIFESTYLE MONITORING

Обґрунтування доцільності розгляду ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу в аспекті дотримання вимог пропорційності при закріпленні його засад у законодавстві та застосуванні на практиці.

Автор зазначає, що моніторинг способу життя особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є «новачим ним» для вітчизняної нормотворчості та правозастосування, що й зумовлює потребу аналізу й запозичення відповідного зарубіжного досвіду, апробованого часом і практикою й адаптованого до національних потреб державотворення та правотворення.

Унормування пропорційності як «фільтра» використання ресурсу цього засобу дозволяє забезпечити «справедливий баланс» публічних і приватних інтересів, унеможливлення використання особами переваг публічної служби для реалізації та захисту своїх приватних інтересів або ж інтересів членів своїх сімей й одночасно «свавільного втручання у приватну автономію» цих людей.

Пропонується розгляд пропорційності у широкому розумінні, із акцентом уваги на ресурсу всіх трьох «базових» її елементів, серед яких: допустимість (законність, обґрунтованість, легітимна мета, правова визначеність), необхідність (мінімізація «втручання у призвану автономію» особи, перевага менш інтрузивних засобів), справедливий баланс публічних та приватних інтересів («мінімальний негативний результат для особи й позитивний результат для публічних інтересів, відшкодування завданої шкоди, оскарження актів НАЗК, усунення передумов для досягнення результату будь-якою ціною та неможливості обмеження прав приватних осіб).

На підставі аналізу чинного законодавства, яке визначає засади моніторингу способу життя, доводиться «дефектність» використання ресурсу правової визначеності й необхідності, що в цілому впливає на «фільтрацію» ресурсу цього антикорупційного засобу, створює передумов для прояву суб'єктивного ресурсу у тлумаченні та застосуванні відповідних положень законодавства.

Задля усунення цих прогалин та для забезпечення максимального використання ресурсу «комплексної моделі» моніторингу способу життя (зазначається, що існує кілька моделей цього антикорупційного засобу – «кабінетне дослідження», «польове дослідження», «мікс цих двох видів, або ж комплексна модель»), яку обрав вітчизняний законодавець, доцільним вбачається корегування змісту чинного вітчизняного законодавства, яке визначає засади використання ресурсу відповідного антикорупційного засобу. Зокрема, пропонується закріпити визначення «моніторинг способу життя», «приватне життя особи», деталізувати положення щодо «вибірковості моніторингу», «балансу приватних та публічних інтересів», «надмірного втручання», узгодити положення законодавства щодо визначення правового статусу НАЗК та обсягу повноважень для реалізації цим органом свого функціонального призначення, його місця в системі органів антикорупційного цільового спрямування діяльності; закріпити перелік принципів діяльності НАЗК, передбачивши пропорційність як одного із таких; узгодити результати підзаконної та інтерпретаційної діяльності НАЗК щодо процедурного аспекту ресурсу моніторингу способу життя із вимогами чинного національного законодавства, практикою ЄСПЛ та позиціями Верховного Суду, забезпечивши максимальну їх деталізацію і, як наслідок, уніфікацію практики використання ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу в Україні.

Ключові слова: моніторинг способу життя, «фільтр», пропорційність, антикорупційний засіб, допустимість, необхідність, баланс публічних та приватних інтересів, законність, правова визначеність, законодавство, втручання, «приватна автономія» особи, удосконалення, практика.

Substantiation of the expediency of considering the resource of monitoring of lifestyle as an anticorruption means in the aspect of compliance with the requirements of proportionality in establishing its foundations in the legislation and its application in practice.

The author notes that monitoring the way of life of a person authorized to perform state or local government functions is a “innovation” for domestic rule-making and law enforcement, which also determines the need for analysis and borrowing of relevant foreign experience, tested by time and practice and adapted to national needs of state-building and law making.

The normalization of proportionality as a “filter” of using the resource of this medium allows for a “fair balance” of public and private interests, the impossibility of using the benefits of the public service for individuals to realize and protect their called interests or interests of their families and, at the same time, “arbitrary interference with the private autonomy” of these people.

Proposed consideration of proportionality in the broad sense, with an emphasis on the resource of all three of its “basic” elements, among which: admissibility (legality, legitimacy, legitimate purpose, legal certainty), necessity (minimization of “interference in the called autonomy” of a person, advantage of less intrusive funds), a fair balance of public and private interests (the minimum negative result for the person and the positive result for the public interest, compensation for the harm done, the appeal of NSC acts, the elimination of the prerequisites for achievement of the result at any cost and impossibility to restrict the rights of individuals).

Based on the analysis of the current legislation that defines the principles of monitoring lifestyle, the “defect” of using the resource of legal certainty and necessity, which in general affects the “filtering” of the resource of this anticorruption tool, creates the pre-conditions for the manifestation of the subjective resource in the interpretation and application of the relevant provisions of the law. In order to eliminate these gaps and to ensure maximum use of the resource of the “integrated model” of lifestyle monitoring (it is noted that there are several models of this anti-corruption tool – “desk research”, “field research”, “a mix of these two types, or a complex model”), which was chosen by the domestic legislator, it is expedient to adjust the content of the current domestic legislation, which determines the bases of using the resource of the corresponding anticorruption means.

In particular, it is proposed to consolidate the definition of “monitoring lifestyle”, “private life of a person”, to elaborate provisions on “monitoring selectivity”, “balance of the called and public interests”, “excessive interference”, to agree provisions of legislation on the definition of the legal status of the NSC and the scope of authority for the implementation of this body of its functional purpose, its place in the system of bodies of anticorruption purposeful activity; to consolidate the list of principles of the NSC, with the provision of proportionality as one of these; coordinate the results of subordinate and interpretative activities of the NSCC regarding the procedural aspect of the life-saving monitoring resource with the requirements of the current national legislation, the practice of the ECHR and the Supreme Court positions, ensuring their maximum detail and, consequently, unification of the practice of using the life-saving monitoring resource as an anticorruption tool in Ukraine.

Key words: *lifestyle monitoring, “filter”, proportionality, anti-corruption means, admissibility, necessity, balance of public and private interests, legality, legal certainty, legislation, interference, person’s “private autonomy”, improvement, practice.*

Вступ. Пошук оптимальних засобів запобігання корупції у всіх її проявах в Україні безпосередньо пов’язаний із впровадженням засобів, які є «втручанням» у «приватну автономію» особи, що є цілком виправданим з огляду на досягнення позитивного результату – забезпечення належної реалізації та захисту публічного інтересу. Втім, орієнтуючись на досягнення останнього, не варто нехтувати й інтересами приватних осіб, а отже впровадження будь-якого антикорупційного засобу має передбачати в Україні формування надійного нормативно закріпленого й гарантованого «балансу» приватних інтересів особи й публічного інтересу. Роль такого нормативно закріпленого «фільтру» може відіграти пропорційність (зустрічаються доктринальні положення про «тест на пропорційність» [1, с. 4]), фрагментарне «вкраплення» якого у національне законодавство вже має місце й практика використання якого накопичена ЄСПЛ.

Використання ресурсу такого «фільтру» є цілком прийнятним як по відношенню до т.з. «традиційних», тих, що використовуються протягом тривалого часу в Україні засобів, так і по відношенню до нованційних, практика застосування яких лише формується. У цьому контексті «фільтр» пропорційності сприятиме формуванню такої практики саме з акцентом на забезпечення «справедливого балансу» публічних та приватних інтересів, захисту прав, свобод, законних інтересів особи, усуненню публічного свавілля, примусового «втручання у призвану автономію» особи й одночасно усуненню будь-яких передумов для використання цією особою переваг публічної служби задля задоволення своїх призначених інтересів, інтересів її близьких осіб, а отже реалізації та захисту публічного інтересу. Це має відношення до моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави, як новаційного антикорупційного засобу, практика використання ресурсу якого лише формується в Україні. З огляду на це впровадження нормативно закріпленого «фільтру» використання його ресурсу лише сприятиме уніфікації, результативності, цілеспрямованості відповідного правозастосування.

Фундаментальних наукових розробок як надійного наукового базису для нормотворчого та правозастосовного процесів, безпосередньо пов’язаних із про-

порційністю використання моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, немає, що й зумовило певну «звуженість» нормативної бази останнього й проблематику його практичного застосування.

Наявності численні наукові праці, безпосередньо присвячені проблематиці пропорційності в цілому (наприклад, роботи Ю. Євтушук (Зінченко), Б. Тоцького, С. Погребняка, С. Шевчука, Т. Фулей), пропорційності в сфері суспільних відносин, які формують предмет адміністративно-правового регулювання (наприклад, роботи С. Венгера, М. Лученко, Т. Фулей [2; 3]), моніторингу способу життя як антикорупційного засобу у всьому розмаїтті останніх (наприклад, роботи М. Хавронюка, О. Дудорова, О. Миколенка тощо) й деякі роботи із окремими положеннями щодо «справедливого балансу» інтересів при використанні ресурсу моніторингу способу життя (наприклад, роботи О. Шадури [4], авторського колективу з числа вчених-юристів, юристів-практиків, експертів з питань запобігання корупції збірки огляду міжнародної практики використання ресурсу цього засобу [5], Т. Коломоець, В. Колпакова [6], С. Кушніра [7]).

Саме наявні тематичні джерела (як загальнонотеретичного, так і спеціалізованого змісту) слугували підґрунтям для написання цієї роботи, мета якої полягає у з’ясуванні ролі і значення пропорційності у використанні ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, засади використання якого закріплені у національному законодавстві, формуванні на підставі проведеного дослідження, з використанням як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, пропозицій щодо удосконалення чинного вітчизняного законодавства щодо унормування «фільтру» реального використання ресурсу відповідного засобу із комплексною правовою природою.

I. Моніторинг способу життя як сфера об’єктивізації використання ресурсу пропорційності. Ст. 51 Закону України від 14.10.2014 року «Про запобігання корупції» закріплює засади використання ресурсу новаційного як для вітчизняної антикорупційної нормотворчості, так і для правозастосування засобу. Втім, на жаль, аналіз положень цієї статті свідчить про те, що законодавець підійшов до врегулювання цього питання дещо спрощено,

наслідком чого є «фрагментарність» нормативного підґрунтя використання нового для України засобу.

По-перше, законодавець не закріпив самого визначення «моніторинг способу життя» [7]. Відсутність офіційного визначення породжує (і це вже, по-друге,) чимало інших питань, пов'язаних із використанням ресурсу цього засобу. Зокрема, яку саме модель (із тих, що існують у світовій практиці) законодавець впровадив в Україні? Вирішення цього питання є дуже важливим, бо передбачає з'ясування (по-третє) тих «меж» можливого «втручання у призвану автономію» особи, які мають бути унормовані і яких мають дотримуватися («щоб уникнути перетину червоної смуги») суб'єкти запобігання корупції у всіх її проявах для забезпечення уніфікації нормотворчості та правозастосування (і це вже, по-четверте), в тому числі із доведенням доцільності виваженого, орієнтованого на національну специфіку, апробованого часом і практикою запозичення зарубіжного досвіду (по-п'яте).

Так, зокрема, законодавець, попри наявність досить розширеного переліку термінів, їх визначень у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» (ст. 1 «Визначення термінів»), визначення «моніторингу способу життя» не надає. Воно ж відсутнє і у ст. 51 «Моніторинг способу життя суб'єктів декларування» цього ж Закону, що, у свою чергу, активізує підзаконну та інтерпретаційну діяльність НАЗК й дискусію у науковому, галузевому, фаховому середовищі.

Можна стверджувати, що законодавець зробив акцент на основні, на його погляд, ознаки цього засобу («... вибірковість моніторингу», «... з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну і одержаним ними доходам», «... здійснюється на підставі інформації, отриманої від фізичних та юридичних осіб, а також із засобів масової інформації та інших відкритих джерел інформації», «... здійснюється із додержанням законодавства ...» тощо), в той же час навіть їх урахування не дозволяє з'ясувати, що ж все таки представляє собою цей засіб, впровадження якого пов'язане із «втручанням у призвану автономію» особи, а отже важливо все ж з'ясувати, що саме «вкладає» законодавець у змістовне наповнення словосполучення «моніторинг способу життя»?

Більше того, враховуючи «комплексний характер самого терміну» [5, с. 7], варто звернути увагу на наявність, на жаль, оціночного положення, а саме: «спосіб життя», тлумачення якого пов'язане із реалізацією суб'єктивного розсуду. Будь-яке «втручання у приватну автономію» особи не може бути пов'язане із різноваріативним тлумаченням положень чинного законодавства, які визначають можливість і межі такого «втручання». Це має відношення і до моніторингу способу життя як новаційного антикорупційного засобу. НАЗК спробувало визначити «спосіб життя» (Порядок здійснення моніторингу способу життя особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, затверджений Рішенням НАЗК від 18.05.2017 року)

як «типові форми поведінки суб'єкта декларування чи членів його сім'ї, що відображають рівень їхнього життя і включають володіння, користування або розпорядження майном, майновими правами, грошовими активами тощо, зокрема, набуття у власність чи користування нерухомого майна, цінного рухомого майна, у тому числі транспортних засобів, а також видатки для придбання робіт чи послуг, фінансові зобов'язання» [8, с. 402–403].

Варто звернути увагу на комплексний зміст цього терміну й врахувати його дві складові: «моніторинг» і «спосіб життя» ля того, щоб з'ясувати реальний намір законодавця щодо використання ресурсу цього засобу. Що саме підлягає моніторингу – майно, грошові кошти, хобі особи, її поведінка? Що охоплює термін «моніторинг»? І це питання не варто розглядати спрощено, бо це може бути або ж «опрацювання документів, які містять відомості про спосіб життя» («паперове дослідження», «документальне дослідження», «робота із деклараціями та відомостями із реєстрів», «кабінетне дослідження» тощо), або ж «візуальне обстеження», «спостереження за способом життя особи», «відкритий огляд на місці» [5, с. 9] («польове дослідження»), або ж «мікс» документального та візуального дослідження («комбіноване дослідження»).

Від того, що саме законодавець вклав у розуміння «моніторингу способу життя», буде залежати і «втручання» держави у «приватну автономію» особи, засади і межі такого «втручання», а отже цілком важливо, чи це буде лише документальне дослідження, чи все ж таки спостереження за особою та членами її сім'ї, чи все ж таки їх поєднання (різними будуть і межі «втручання» у «приватну автономію» особи).

Варто зазначити, що, незважаючи на наявність не досить поширеної практики використання ресурсу цього засобу у зарубіжних країнах у повному обсязі (насамперед, досвід Філіппін, Руанди, Румунії, Монголії, Нігерії), у певних проявах окремих його властивостей (наприклад, досвід Сербії, Грузії тощо), все ж таки умовно виокремлюється кілька його моделей: а) «кабінетне дослідження»; б) «польове дослідження»; в) «змішана» модель, «гібридна» модель [5, с. 9].

Прогалина щодо визначення «базового терміну» у вітчизняному антикорупційному законодавстві актуалізує питання вибору його моделі саме для України й для вирішення його концентрації уваги на аналізі підзаконних, інтерпретаційних актів НАЗК. Аналіз останніх свідчить про те, що передбачається можливість «спостереження за переміщеннями ... особи (або близької особи); спостереження за будинком або майном, що знаходиться поза будинком; спостереження за речами, які носить ... особа (або блузка особа);, фотозйомка, відео зйомка, фіксування результатів проведення спостережень» [8, с. 403], тобто йдеться про «візуальне спостереження», «польове дослідження».

Стаття 51 вищезазначеного Закону передбачає й опрацювання документальних джерел щодо відомостей «про рівень життя особи та його відповідність ... майну і одержаним ... доходам згідно

з декларацією ...» (ч. 1 ст. 51 Закону), що свідчить про «кабінетне дослідження». Тобто, наявність у законодавстві України, що визначає засади використання ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, положень, які передбачають можливість проведення його як «кабінетного дослідження» і «польового дослідження», дозволяє зробити висновок про те, що в Україні можливим є «комбінований, гібридний» моніторинг способу життя, «комплексна» його модель. Цілком логічно вести мову про те, що можливим «втручання» може бути у: «майновий стан особи, поведінку особи (хобі, дозвілля), майновий стан та поведінку членів сім'ї (бо про таке «втручання» у «приватну автономію сторонніх осіб» законодавець чітко зазначає у ст. 51 вищезазначеного Закону, а НАЗК деталізує у своїх актах)» [8, с. 403].

Така широка сфера можливого «втручання» у «приватну автономію» особи змушує зосередити увагу на унормуванні «фільтрів» такого втручання задля усунення «прихованого спостереження» за «призваною автономією» особи, державного свавілля й одночасно слід пам'ятати, що таке «втручання» здійснюється не просто так, а, як зазначає законодавець, задля «... вставлення відповідності рівня життя таких осіб та членів їх сімей майну і одержаними доходами згідно з декларацією» (ч. 1 ст. 51 Закону), задля усунення використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави, переваг публічної служби для реалізації та захисту своїх приватних інтересів та приватних інтересів членів своєї сім'ї. Загалом йдеться про пропорції такого «втручання», які мають бути нормативно закріплені й відігравати роль «фільтру» для реального використання ресурсу відповідного антикорупційного засобу.

II. Пропорційність як «фільтр» використання реального ресурсу антикорупційного засобу. Пропорційність (аналізується як принцип пропорційності, як «тест на пропорційність», як «доктрина пропорційності» тощо) традиційно розглядається у нерозривному зв'язку із верховенством права й передбачає акцент уваги на «співвідношенні (балансі) вжитого заходу й поставленої мети» [9, с. 619], «забезпеченні балансу призваних і публічних інтересів ... у випадках можливого обмеження прав людини державними органами та конфлікту відповідних інтересів» [10, с. 73], «... розумному балансі інтересів, відповідно до якого цілі обмеження прав особи повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються» [11, с. 306], «... на застосуванні розумних заходів (придатних, сумірних у вузькому розумінні, необхідних) для досягнення легітимної публічної мети» [1, с. 4–5].

Аналіз наявних тематичних джерел дозволяє вести мову про широке та вузьке розуміння пропорційності загалом та щодо використання ресурсу моніторингу як антикорупційного засобу зокрема. Якщо перше пов'язане із поєднанням всіх елементів змісту пропорційності, тоді як друге асоціює пропорційність лише із «балансом» публічних та при-

званих інтересів. Для з'ясування питання, яке ж розуміння пропорційності варто обрати для аналізу її в якості «фільтру» для ресурсу моніторингу, варто визначити, які елементи змісту її формують саме широке розуміння пропорційності. Не зважаючи на розмаїття доктринальних підходів щодо їх назви та послідовності розміщення та враховуючи наявну практику ЄСПЛ щодо застосування положень Європейської конвенції про права людини, практику Верховного Суду з цього ж питання можна стверджувати, що такими «базовими» елементами змісту є: а) доречність (виправданість для досягнення легітимної мети, законність, права визначеність); б) необхідність (мінімізація «втручання» у «приватну автономію» особи, перевага у використанні менш інтрузивних засобів); в) справедливий баланс публічного та призваного інтересу, «негативного результату» для особи і «позитивного публічного результату», відшкодування завданої школи, наявність можливості оскарження публічного акту, що унеможлиблює у свою чергу «досягнення результату будь-якою ціною та недопущення обмеження прав приватної особи» [10, с. 73]. Саме широке розуміння пропорційності, а не лише акцент на одному із її елементів зміст, що є характерним для вузького розуміння, дозволяє з'ясувати роль і значення її як «фільтру» у використанні ресурсу моніторингу способу життя особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як антикорупційного засобу.

По-перше, стосовно доречності впровадження цього засобу та використання його ресурсу слід зазначити наступне. Вже у ст. 51 Закону зазначено, з якою метою впроваджено його (вимога щодо виправданості мети, легітимності цієї мети, спрямованості на досягнення публічно-корисного результату), визначено суб'єкта його здійснення, що наділяється повноваженнями підзаконної нормотворчості, згадано про процедурні засади, а також зроблено уточнення, що така діяльність «здійснюється із додержанням законодавства про захист персональних даних та не повинна передбачати надмірного втручання у право на недоторканність особистого і сімейного життя особи» (ч. 3 ст. 51 закону), й можливі алгоритми дій відповідного суб'єкта залежно від результатів використання ресурсу цього засобу (ч. ч. 4, 5 ст. 51 Закону).

Тобто, з огляду на положення ст. 51 Закону та результати підзаконної й інтерпретаційної діяльності НАЗК, можна стверджувати, що й вимога щодо законності як складової елементу змісту пропорційності, а саме – доречності, дотримані. Щоправда, наявні чимало проблемних аспектів, пов'язаних із «дефектністю» термінологічного апарату, визначенням статусу НАЗК й спроможністю здійснювати ним ті дії, які передбачаються під час використання ресурсу цього антикорупційного засобу, про що вже неодноразово зазначалося [8, с. 408; 7], суперечливості процедурних правових положень тощо. Все це свідчить про певну «дефектність» правової визначеності як складової цього ж елементу змісту пропорційності, яка негативно впливає на весь

цей елемент і на зміст пропорційності як «фільтру» використання ресурсу моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

По-друге, унормування положень про усунення «надмірного втручання у сімейне та особисте життя» та «із дотриманням законодавства про захист персональних даних», а також вказівка на джерела отримання відповідної інформації для проведення моніторингу можна розглядати як прояв «мінімізації втручання у призвану автономію особи» й опосередковано щодо вибору менш інтрузивних засобів. Використання законодавцем терміну «моніторинг» для позначення цього засобу, а не суміжних «контроль», «перевірка», «нагляд», як це характерно для законодавства деяких зарубіжних країн [5, с. 9], дозволяє стверджувати, що обрано менш інтрузивний засіб для досягнення відповідної мети, визначено «менш широкі» межі «втручання у приватну автономію особи».

Слід враховувати, що законодавець виокремлює «кабінетне дослідження» як першочергову складову засобу (як за рахунок визначення джерел для отримання інформації, вказівки та опрацювання відомостей, зазначених у декларації особи, можливість її повної перевірки у випадку виявлення невідповідності відомостей тощо), а вже потім й «польового дослідження». Хоча аналіз саме актів НАЗК не дозволяє впевнено відповісти на питання щодо «вибірковості» [8, с. 408], критеріїв визначення такої вибірковості, щодо послідовності вибору засобів, а у поєднанні із «дефектами» правової визначеності це знижує «цінність цього елемента змісту і зміст в цілому пропорційності як «фільтру» використання ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу.

По-третє, про «справедливий баланс» публічних та приватних інтересів можна вести мову, аналізуючи положення ст. 51 Закону (вказівка на мету та вказівка про унеможливлення «надмірного») (щоправда, в наявності оціночне положення й можливість його різноваріативного суб'єктивного тлумачення) втручання у особисте та сімейне життя особи) й положення ст. 2 КАС України у частині того, що підлягає перевірці під час адміністративного судочинства («необхідність дотримання балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія)» п. 8 ч. 1 ст. 2 КАС України). Окрім того, можливість оскарження рішень, дій (бездіяльності) НАЗК щодо моніторингу та відшкодування шкоди, завданої такими діями, підтверджує те, що цей елемент змісту пропорційності законодавець врахував, хоча й, знову ж таки за рахунок «дефектності» правової визначеності й із використанням різних джерел намагався його закріпити.

Варто усвідомлювати, що, при використанні ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, НАЗК має «... застосовувати закон (у широкому його розумінні) справедливо, коректно, із дотриманням усіх визнаних правил тлумачення, щоб воно відповідало як суб'єктивним правам осо-

би, так і публічним інтересам держави і суспільства загалом» [12, с. 108; 13, с. 22–23].

Висновок. Пропорційність як нормативно закріпленій «фільтру» використання ресурсу способу життя як антикорупційного засобу використано, однак з огляду на важливість його ролі і значення у визначенні «пропорцій» можливого «втручання» у «приватну автономію особи», уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, й «сторонніх осіб», якими є члени її сім'ї (а цілком можливо, що опосередковано у поле зору НАЗК можуть потрапити й інші особи), унормування його засад у вітчизняному законодавстві вимагає корегування з акцентом на усунення будь-яких передумов для «дефектного» використання його як засобу «прямого стеження», «втручання надмірного», «таємного втручання» у «приватну автономію» особи.

Увага має концентруватися на ресурсі правової визначеності, необхідності. Саме ці елементи (як складова одного елемента й самостійний інший елемент) й формують «сірі зони» сучасного нормативно-правового підґрунтя у використанні ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, наслідком чого є можливість, з урахуванням прояву суб'єктивного розсуду уповноважених осіб НАЗК, «втручання у приватну автономію» особи, яке можна розцінювати як «пряме стеження», «таємне стеження» тощо.

Відсутність чітко визначеного тематичного суміжного понятійного апарату, одночасно наявність оціночних понять, розпорошеність та неузгодженість відповідних засад використання ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу істотно знижують ефективність використання останнього для унеможливлення існування корупційних ризиків у професійній діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, й одночасно створюють передумови для довільного «втручання» у «приватну автономію» цих осіб, а також «сторонніх осіб», що взагалі є неприпустимим.

Задля досягнення максимально ефективного впровадження «фільтру» реального використання ресурсу моніторингу способу життя як антикорупційного засобу, а саме пропорційності такого використання доцільним є розгляд останньої саме у широкому її розумінні й корегування положень чинного законодавства України, яке визначає засади використання ресурсу відповідного моніторингу, саме з акцентом уваги на всі елементи її змісту (насамперед, на ті, які характеризуються «дефектністю» свого закріплення). Зокрема, доцільним вбачається: а) доповнення ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» визначеннями «моніторинг способу життя», «приватне життя особи», б) доповнення положень ст. 51 цього ж Закону положеннями, які деталізують «вибірковість» цього заходу, «надмірність втручання», в) ст. ст. 4, 11 цього ж Закону доповнення положеннями, які б узгоджували функціональне призначення НАЗК із тими повноваженнями, якими цей орган наділений, задля того, щоб

забезпечити легітимність результатів його діяльності та дозволити реально досягти таких результатів, г) доповнення положень ст. 4 цього ж Закону, по аналогії із змістом аналогічних законодавчих актів, окремою частиною, яка б закріплювала принципи діяльності НАЗК, в т. ч. які б поширювалися і на використання ресурсу моніторингу способу життя,

д) на виконання положень ч. 3 ст. 51 Закону результати підзаконної та інтерпретаційної діяльності НАЗК узгодити із положеннями чинного законодавства та забезпечити їх деталізований зміст для мінімізації прояву суб'єктивного розсуду під час їх тлумачення та застосування, уніфікації практики застосування відповідного антикорупційного засобу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Євтошук Ю.О. Принцип пропорційності як необхідні складова верховенства права: автореф. дис. ... к.ю.н.: 12.00.01. Київ, 2015. 18 с.
2. Вергер С.В. Принцип пропорційності і принципи адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2017. № 3-4. С. 73-88.
3. Фулей Т.І. Застосування практик Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинства: науково-методичний посібник для суддів. К., 2015. 114 с.
4. Шадура О. Принцип справедливого балансу у відносинах між платниками та державою: практика ВС. *Юридична газета*. № 27-28 (682-683). 09 липня 2019 року. С. 31.
5. Моніторинг способу життя: огляд міжнародної практики і можливість застосування в Україні. К.: Програма розвитку ООН в Україні, 2016. 36 с.
6. Коломоєць Т.О., Колпаков В. Моніторинг способу життя як антикорупційний засіб за законодавством України: чи «втримано тест на пропорційність»? Інституціоналізація публічно-правових відносин у сфері протидії корупції: досвід країн Східної та Західної традицій права (універсальна теоретична основа для профільного антикорупційного закону України. Collective monograph. Tallinn : Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2019.
7. Коломоєць Т.О., Кушнір С.М. Моніторинг способу життя як засіб запобігання корупції за законодавством України: чи вдалим є вибір терміну? *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 4.
8. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання / за заг. ред. Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588 с.
9. Велика українська юридична енциклопедія: у 20т. X. : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права (Ред. кол.: О.В.Петришин (голова) та ін.; Нац. академія правових наук України; Інститут держави і права імені В.М. Корещького НАН України; Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017. 952 с.
10. Тоцький Б. Принцип пропорційності: історичний аспект і теоретичні складові. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 3. С. 70-74.
11. Погребняк С.П. Принцип пропорційності в українській юридичній практиці та практиці ЄСЛЛ. *Правове забезпечення ефективного виконання рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини : зб. наук. ст. Міжнар. наук.-практ. конф.* (Одеса, 15 вересня 2012 р.) / за ред. С.В. Ківалова; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2012. С. 294-310.
12. Люхтергандт О. Адміністративна юстиція – ключевой инструмент демократического государства. Адміністративні процедури і адміністративне судочинство в Україні: зб. матеріалів. К., 2006.
13. Бойко І.В. Доктринальні ідеї та цілі адміністративного права. *Право України*. 2019. № 5. С. 13-28.